

CRISTÒFOR COLOM

fou català

I

Així titula el professor peruà Lluís Ulloa el primer llibre que escrigué sobre Colom, que fou traduït al català per Domènec de Bellmunt i publicat a Barcelona l'any 1927. Ja fa cinquanta anys. Aquest savi despertà a Catalunya, amb la seva notícia, un extraordinari interès, fins al punt que foren molts els qui se sentiren empesos a consultar registres i documents històrics per a trobar antecedents del cognom Colom, per altra banda tan corrent a Catalunya.

Diplomàtic i investigador, Lluís Ulloa diu en el pròleg: «Ja fa molt temps que vaig dubtar de l'autenticitat de la versió tradicional sobre l'origen de Colom i el descobriment d'Amèrica. En les narracions oficials, en les contradiccions dels cronistes oficinosos i de llurs continuadors, vaig endevinar-hi l'ocultació d'algun d'aquests drames obscurs en què abunda la història medieval. Colom, carregat de cadenes per Bobadilla, se m'apareixia com un altre príncep de Viana empresonat per un delicte del qual no tenia la responsabilitat: el delicte d'existir. I la ficció històrica del Cristoforo Colombo no em semblava pas més digna de respecte que la del plagi del nom del Nou Món per Amèric Vesputi.» I unes ratlles més avall: «Que Colom fou català, no hi ha cap dubte.» La guerra civil de 1462-1472, les relacions de Colom amb el lullisme, la ciència geogràfica i la cartografia catalana o mallorquina, que ve a ésser igual, i amb totes les activitats de Catalunya al segle XV, ens orientarien a bastament per a trobar les proves necessàries.

Però nosaltres no intentarem aquí de presentar noves referències històriques. Aquest treball, que pot encara ampliar-se, ja s'ha fet en gran escala i d'una manera rigorosa i científica. Es tracta, ara, de fer una feina que està ben bé al nostre abast, i que els catalans no fem encara del tot. I, sabeu

què volem dir? Senzillament, que hi creguem. Colom fou català, sí; és innegable. Els documents que ho demostren són abundants, els historiadors que n'estan convençuts són nombrosos i, per contra, els arguments adversos són molt febles. Per què, doncs, hi ha gent encara que vacilla? Per què els catalans no ens acabem de convèncer que Colom fou català? Per què no ho pregonem als quatre vents? Per què publiquem encara a la Gran Enciclopèdia Catalana que Colom nasqué a Gènova el 1451? Com ho sap Teresa Lloret? I encara que li restés algun dubte, per què en un assumpte tan polèmic i vidriós prefereix presentar als lectors catalans la defensa de la versió contrària a Catalunya? Sovint ens hem fet mal nosaltres mateixos, com ocorre ara. I és el mateix Lluís Ulloa que s'esforça a defensar «aquell que mereix ésser anomenat, pel que sofrí i pel que lluità, no solament el pare, sinó el màrtir d'Amèrica».

Hem d'anar repetint els catalans, i insistir-hi, que Colom no pot ser fill de cap altra terra que la catalana, per la senzilla raó que no existeix cap document oficial on aquest cognom figuri escrit Colombo o Columbo. I malgrat la destrossa sistemàtica de proves que demostraven la catalanitat indiscutible de Colom, n'han restat encara prou i definitives.

Cal recordar aquí, sobre la família del descobridor d'Amèrica, aquesta reflexió de Lluís Ulloa: «Les Histories són, doncs, en bona part falsejades. Les raons d'aquestes falsificacions són les mateixes que inspiraren les del famós testament de 1498, és a dir, la invenció d'una fantàstica família genovesa que es digués, no pas Colombo sinó Colom, sense més representants al món que Cristòfor, els seus germans i els descendents del primer. És a dir, totes les adulteracions tenien per objecte, en el fons, defensar-se contra una possible i sempre temuda aparició dels Colom, molt més que dels Colombo,

a qui se sabia sense parents i sense proves.»

Es pot assegurar que, abans de 1486, Colom va servir a les ordres de René d'Anjou, duc de Provença aspirant al tron de Sicília i cap nominal de la revolució catalana contra Joan II en el darrer període d'aquesta guerra civil.

II

El passat mes d'octubre el conegut bibliòfil barceloní Josep Porter donà una conferència a l'Ateneu Barcelonès sobre la discutida figura històrica de Cristòfor Colom. La seva intenció era, sens dubte, demostrar la seva catalanitat i a aquest efecte s'esmerçà a lliurar al públic que l'escoltava una variada sèrie de documents que, tots ells, demostraven que el gran navegant no podia ésser genovès, ni gallec, ni portuguès, ni cap altra cosa sinó català. Així, senzillament. Tot el més, i a fi i efecte de precisar la idea, es podria afegir que havia nascut a Mallorca, però res més. Cristòfor Colom parlava i escrivia la llengua catalana, que era la seva pròpia, i així es pot comprovar en els documents que encara existeixen, malgrat l'organitzada destrucció de proves d'identitat que s'ha vingut operant sistemàticament durant tants anys.

El fet que el cognom Colom hagi anat adoptant diverses formes, en primer lloc perquè un mot acabat en *m* és insòlit en la llengua castellana i no n'existeix cap, i després perquè se l'ha fet canviar per Colon intencionadament, així com hem vist també falsejar altres documents per tal d'esborrar el nom, l'origen i la personalitat del descobridor d'Amèrica, explica amb prou claredat que la seva presència portava problemes d'ordre polític i que en la seva vida hi havia uns misteris que eren difícils d'explicar.

Cristòfor Colom no es donava vergonya, és clar, de portar el seu nom i mostrar la seva cara... però no podia fer-ho. Era un perseguit, un exiliat, un desplaçat. En la vida professional era un gran navegant, ben conegut a l'illa de Mallorca i posseïdor d'extraordinaris coneixements i d'una experiència del mar poques vegades superada.

S'ha escrit molt sobre la figura de Cristòfor Colom, i tenim a Catalunya una inclinació natural, compatriota podríem dir-ne, d'estudiar aquest personatge sota un angle netament català. Al costat de Josep Porter, R. Carreres i Valls, Renat Llanes de Niubó, i molts d'altres, s'ha anat acumulant una quantitat tan extraordinària de documents, que, sense oblidar la destrucció sistemàtica de proves, testimoniatges i fets, en cartes, registres i referències, no es pot continuar negant que el descobridor d'Amè-

rica fou català, es deia Colom, parlava i escrivia la nostra llengua, i intervingué activament, ell i la seva família, en l'agitada vida que li tocà de viure en aquell lamentable, tràgic, vergonyós i increïble segle XV català, que gairebé l'omple enterament. Català o mallorquí, això no té absolutament cap importància.

Nosaltres no ens proposem pas —no caldria dir-ho—, d'estudiar la figura de Colom ni demostrar la seva catalanitat. Ben al contrari, voldríem fer entendre que ja n'hi ha prou de presentar proves, que fins i tot en sobren, i que hauríem de parlar de Cristòfor Colom decididament, convençudament i definitivament, com d'una figura de la Història de Catalunya, tal com pugui ésser-ho un Pere II, un Ramon Muntaner, un Domènec Badia, un Berenguer d'Entença o un Pau Claris, per exemple.

III

El fet més transcendent de la vida de Colom i que, sens dubte, l'obligà a amagar el nom fou la seva intervenció en la guerra civil contra el rei Trastàmara d'Aragó Joan II. Orientat per les lectures de Ramon Llull i les experiències dels seus viatges per mar, des de la Mediterrània fins a Portugal, i d'Islàndia fins a Groenlàndia, Colom posseïa ja unes idees sòlides sobre la rodonesa de la terra i la creença en l'existència d'un continent que era cobert de glaç pel Nord però que continuava després amb les terres eixutes i riques. Necessitava, aleshores, els mitjans per a traslladar-s'hi i els cercà.

Però a Espanya no podia presentar-se amb el seu nom veritable, per la raó que hi regnava el fill d'un rei al qual havia fet la guerra. I quina guerra? Una guerra civil dura, d'extermini, despietada, que durà deu anys. Els catalans sofriren ja la paradoxa tràgica d'haver d'amagar llur origen com uns jueus errants.

A la collecció de Documents Inèdits de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, hi ha onze volums plens de documents autèntics reveladors de la ferotgia d'aquella lluita desordenada i cruel. Hi dedicarem un comentari.

Joan II fou el tercer rei foraster després del Compromís de Casp, fill de Ferran d'Antequera i germà d'Alfons IV el Magnànim. Pare del príncep de Viana, l'empresonà i la Generalitat de Catalunya hagué d'aixecar un exèrcit per alliberar-lo. Dominava un ambient de guerra, i els actes de despotisme de Joan II obligaren els catalans a rebellar-se contra ell i nomenar altres sobirans.

Les dates capitals de la nostra història

durant aquell segle podrien ésser aquestes:

1410. Mort de Martí l'Humà.

1412. Compromís de Casp i proclamació de Ferran d'Antequera (mort el 1416). La seva política s'adreçava dins el Principat a aconseguir que les institucions catalanes estiguessin a la seva mercè.

1413. Destrucció del comtat d'Urgell.

1433. Assassinat al castell de Xàtiva de Jaume el Dissortat, pels tres germans del rei: Joan, Enric i Pere.

1458. És nomenat rei Joan II.

1460. Empresonament del príncep de Viana, primogènit de la Corona d'Aragó.

1461. Mort del príncep de Viana al Palau Major de Barcelona el 23 de setembre, amb sospita d'emmetzinament. Es parla ja de guerra.

1462. Catalunya s'aixeca en armes contra Joan II. Extraiem d'una comunicació signada per Johan Agulló i adreçada als diputats del Principat: «Lo fill major del senyor de la vila, li han donat tres llançades darrera e l'an passat de part a part e de continent caygué mort aquí. Aprés és vengut un de Castellserà dient com ells defenent-se en llur castell algun nombre de gents dels enemichs que y eren venguts han pres VII o VIII hòmens que nos pogueren recullir e han-los tallats tots menut a peses. Mes és vengut un home dient com han trobat en lo camí ab son fill a aquell li han mort denant ell molt cruelment. De altres coses de robatoris, cremaments, talaments, afogaments, fan continuament en tanta quantitat que no.s poria may tant dir ni may se hoir nis veu, e tot ne va a foch e flama de forçar dones et fadrines.» Joan II empenyora al rei de França els comtats de Rosselló i de Cerdanya. Era la primera vegada.

1463. El comte de Pallars és fet capità general de l'exèrcit del Principat.

1472. «El rei Joan II entra al Principat amb molta gent d'armes, cremant viles i llocs, matant i robant homes, dones i infants.» El príncep Ferran (el futur rei Catòlic), armat «e com a cap del exèrcit entrevenie e present ere en les execusions, crueltats e inhumanitats que.s fahien.» Vènen moltes forces de Castella. El 17 d'octubre Joan II entra a Barcelona.

1479. Mor Joan II. Entra a regnar Ferran el Catòlic.

En aquest petit resum podríem afegir-hi encara més fets importants:

En els 37 anys que tingué Ferran II la corona, tot plegat no en passà a Catalunya gairebé més de tres.

Segona guerra de remences.

Implantació de la Inquisició castellana.

En poc més d'un any (gener 1488-març 1489) es cremaren 229 persones, vives o en efigie, a Barcelona.

Accions decisives contra la Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona.

Expulsió dels jueus...

«La guerra fou també nociva per les Balears», diu Ferran Soldevila.

Com anem veient la vida dels nostres regnes quedà desorganitzada, l'equilibri trencat, la societat desfeta. Tot anava morint, només ho aguantava la inèrcia. El crit del duc de Gandia que llançà el novembre de 1413: «Traït i mort és aquest regne!», ressonava amb més força encara que quan fou pronunciat.

IV

En aquesta situació es trobava el país quan es va descobrir l'Amèrica. I només se'ns acut de presentar aquestes preguntes: Què havia de fer Colom a Barcelona? A qui podia explicar el seu projecte? Qui hauria pogut oferir-li algun ajut? Qui tenia encara autoritat per a alguna cosa?

Els pocs amics de Colom eren d'aquí. Malgrat tot sembla, per un moment, que estava decidit a oferir el projecte a un altre país. Però ell era català-mallorquí i no era fàcil sortir del radi que el rodejava, millor dit, que l'empresonava.

Posat que Cristófor (o Joan) Colom era català, partidari del príncep de Viana com havia estat abans, tota la seva família, partidària de Jaume d'Urgell, havia perdut l'antiga nacionalitat i li era necessari, imprescindible, d'amagar el seu origen. De castellà no n'era, ni tampoc gallec ni portuguès. El segon llibre del savi peruà Lluís Ulloa s'ocupa de la recerca de la personalitat de Colom, i això no és altra cosa que la prova evident de la falsedat dels documents genovesos.

En cloure aquestes ratlles repetim que els catalans no hauríem ja, en endavant, de plantejar-nos de nou aquest problema. La cosa és prou clara. Tot està prou demostrat. Podem dir ben alt que Colom fou català. Ningú no pot demostrar el contrari.

Diguem i repetim doncs, sense dubtar gens, que el descobridor d'Amèrica fou català. El nostre poble, malgrat haver arribat a una disminució i un empobriment dolorosos, no pot oblidar que ha estat durant segles una nació gloriosa entre les primeres del món civilitzat, ben capaç de tenir fills dignes i grans com els ha tingut, en efecte, nombrosos en tots els camps.

J. B. Xuriguera.